

קבוצת חילונים

א. תפיסת הקבוצה את עצמה והשינוי שחל בה

הקבוצה החילונית מתמודדת עם אתגר יסודי בהגדרת זהותה כקבוצת זהות. חברי הקבוצה תופסים את זהותם כמורכבת ורחבה מהגדרה המבוססת על כך שאינם דתיים. על אף קיומם של רעיונות מרכזיים משותפים לכלל הקבוצה, חברים מסוימים בקבוצה מתנגדים להגדרה "חילונית" כהגדרה ממצה של זהותם, וחשים שהם יכלו להיות חברים גם בקבוצות זהות אחרות. כמו כן, הקבוצה העלתה שאלות רבות אודות הגדרת הזהות החילונית – האם חילוני הוא אדם שחי אורח חיים חילוני (שזו הייתה התפיסה שלפיה נבנתה הקבוצה בתמה) או מעבר לכך? האם אדם שחי אורח חיים חילוני ושמחזיק במורכבות זהותו גם אמונה ו/או שמתבטא בסממנים דתיים מסוימים גם הוא חילוני? האם חילוניות היא בהכרח תפיסת עולם ליברלית או שהיא יושבת באיזשהו מנעד אל מול הליברליות? באותו אופן, עלו שאלות אודות המנעד של החילוניות גם אל מול ערכים אחרים שלגביהם עלו מחלוקות.

בקבוצה זו הקיטוב העמוק בחברה הישראלית הנוגע לעמדות כלפי הסכסוך בא לידי ביטוי באופן בולט יותר מאשר בקרב קבוצות אחרות. עמדות אלו נובעות מזרמים רעיוניים שונים במהותם הבאים לידי ביטוי על ידי חברי הקבוצה. יחד עם זאת, ניתן למצוא מאפיינים משותפים לזרמים אלו, כמו היות האינדיבידואל במרכז, חשיבה רציונלית מבוססת ידע, פטריסטיזם, רעיונות ציוניים לאומיים וחשיבות מדינת הלאום היהודית ואופייה הדמוקרטי.

דרך המפגשים ההטרוגניים התחדדה ההבנה שהזהות ה"חילונית" אינה מקשה אחת, אלא מציגה הטרוגניות גבוהה ומורכבת. עם זאת, התחזקה ההכרה הכואבת של הקבוצה בכך שהיא מאבדת את מעמדה כהגמוניה הדומיננטית במוקדי הכוח השונים בישראל לטובת הציונות הדתית. מצב זה מעורר בקרב חלק מחברי הקבוצה תחושות של חרדה וניכור אל מול החוויה של ציבור "בקריסה" – תחושה המלווה בשיח גובר על מצב ההגירה ועזיבת הארץ מצד אוכלוסיות ליברליות. הקבוצה לומדת על עצמה שעליה להתמודד עם המציאות המשתנה ולאמץ שפות זהותיות חדשות ושותפויות מגוונות כדי לא לאבד את השפעתה.

ב. נכונות לעסוק בנושא ותפקידנו בהנעת שינוי

על אף הקושי של חברי הקבוצה להגדיר את עצמם כקבוצת זהות מגובשת, נראה כי חברי הקבוצה מוכנים לעסוק בנושא ולהביע את עמדותיהם המנומקות, כמו גם מייחסים לנושא חשיבות גבוהה, עוד מתחילת התהליך. מעבר לכך, נראה כי לחברי הקבוצה ברור שההנמקות הנראות בעיניהן כרציונליות וריאליסטיות הן דרך המלך לעיסוק בנושא. הקבוצה תופסת עצמה ככזו שצריכה לנקוט עמדות מובהקות בנושאים עקרוניים.

הקבוצה ממשיכה ומתחזקת בהבנה שמה שנדרש הוא בניית קואליציות רחבות וגמישות. חברי הקבוצה מזהים שהכלים החילוניים-ליברליים וההסכמים הפוליטיים-דיפלומטים המבוססים עליהם (דוגמת הסכמי אוסלו) צריכים להתחבר גם לרבדים עמוקים של זהות ואמונה בשתי החברות, בכדי להביא לפתרון בר-קיימא. בעקבות כך, ניכרת נכונות הולכת וגוברת להקשיב ולהשתמש בכלים שאינם רק רציונליים, לשלב כוחות ומנהיגים דתיים (ביהדות ובאסלאם) ולראות בדת כרכיב הכרחי בתהליך.

2. מגוון תפיסות ועמדות ביחס לסכסוך

א. ערכים מרכזיים

כאמור, לזרמים הרעיוניים שבאים לידי ביטוי בקבוצה יש מאפיינים משותפים, אך העדיפות שנותנים חברי הקבוצה לאחד על פני האחר – משתנה בין כל אחד ואחת, וכן כתלות בזמן ובהקשר. ביחס לסכסוך, מאפיינים אלו מקבלים משמעויות שונות. חברי הקבוצה מתייחסים בצורות משתנות לרעיון ה**לאומיות היהודית** ממנו נובעת ה**ריבונות היהודית וחשיבות הקולקטיב**, ולאופי הדמוקרטי של מדינת ישראל על **ערכי חירות הפרט** ו**שוויון הזכויות** הגלומים בו. כך שקיימת בקבוצה התלבטות עמוקה סביב המתחים המובנים במדינת הלאום הדמוקרטית.

בדיון הקבוצתי, ובין פרטים בקבוצה, ישנו **מתח מסוים בין הגדרת היהדות כדת להגדרתה כלאום או כתרבות**. חלק מחברי הקבוצה מתעקשים במקומות רבים על ההבחנה הזו, בין השאר על ידי הדגשת המאפיינים החילוניים

של העם היהודי ושל הציונות כתנועה חילונית, ואחרים מתנגדים להבחנה ומדגישים את העוצמה שבחיבור בין מובנים שונים של היהדות ובכללם המובן הדתי. כחלק מדיון זה עולה גם חשיבות הדת היהודית בהצדקת הריבונות היהודית בישראל.

ערכים של חירות, שוויון ודמוקרטיה נותרו ליבת הזהות של רבים מחברי הקבוצה, אך המפגשים ההטרוגניים חשפו את הקבוצה למגבלות של ההישענות הבלעדית על רציונליות. בנוסף, הם מזהים נקודות השקה מפתיעות עם ערכים של "קדושת החיים" והעדפת החיים על פני קידוש אדמה, שאותם מצאו כנקודת חיבור מרעננת דווקא עם ציבורים שמרניים וחרדיים.

ב. איך מבינים את הסכסוך החיצוני

בקבוצה החילונית יש מנעד של עמדות לגבי תפיסת הסכסוך ומהותו וויכוח לגבי הסיבות לסכסוך ומכאן גם הפתרונות האפשריים לו. ישנה מחלוקת האם הבעיה היא בעיקר טריטוריאלית או ששורשיה עמוקים יותר. חברי הקבוצה מחזיקים בתפיסות שונות הנעות על הרצף שבין שתי גישות מנוגדות. מצד אחד, תפיסה המדגישה את נקודות הדמיון בין הצדדים והאחריות המשותפת, תוך הדגשת יחסי הגומלין בין המעשים של ישראל לבין המעשים של שכניה ואויביה. מצד שני, תפיסה המדגישה את ההבדלים המוסריים, התרבותיים והדתיים העמוקים בין הצדדים וגורסת שהסכסוך נובע מהסירוב הערבי-מוסלמי להכיר בקיומה של מדינת ישראל, כך שהאשמה מיוחסת בעיקר לצד השני, מולו מדינת ישראל נמצאת במאבק קיומי.

גם אלו שמדגישים את הדמיון וגם אלו שמדגישים את אשמת הצד השני שמים דגש על חלקה של הקיצוניות הדתית בסכסוך, בפרט בשלב הנוכחי שלו. אלו שמדגישים את הדמיון מאשימים את הקיצוניים הדתיים משני צדי הסכסוך, בעוד אחרים תולים את האשמה בתפיסת העולם הדתית-קיצונית ובמעשים של הצד השני. בניגוד לאותם קיצוניים, הקבוצה מבקשת לנתח את הסכסוך בכלים רציונליים, באופן שמאפשר ואף דורש השוואה למקרים אחרים בעולם והכללה ולמידה מהם.

אירועי השבעה באוקטובר והמלחמה השפיעו על הבנת הסכסוך בכמה מישורים. בקרב חלק מחברי הקבוצה, התפיסות לגבי אופן הפעולה הנכון אל מול הצד השני השתנו, ובפרט המחשבה שאפשר להכיל או לנהל את הארוע, ולא להכריע אותו. אצל אחרים, האמונה כי המוצא היחיד הוא תהליך מדיני התחזקה, על אף שתפיסות לגבי הצד השני והדרכים להתקדם לפתרון הפכו חשדניות יותר, בעיקר כלפי ההנחה שהשאיפה לרווחה היא מניע עיקרי. גם התפיסה העצמית מושפעת וניכר בקרב חלק מחברי הקבוצה חשש שהתגובה הישראלית הנדרשת מייצרת מחיר מוסרי קשה.

בעקבות המפגשים עם אנשי דת – הן יהודים והן מוסלמים – התחזקה ההבנה שהייתה קיימת בקרב חלק מחברי הקבוצה שהסכסוך אינו מונע רק מתשוקה טריטוריאלית מערבית או כלכלית הניתנת לפתרון בהסדרים רציונליים בלבד, אלא שהוא שזור עמוקות במוטיבציות תיאולוגיות שאי אפשר להתעלם מהן. עם זאת, חלק מחברי הקבוצה הביעו תסכול כאשר דיונים שנועדו להיות תיאולוגיים-רוחניים גלשו במהירות לפוליטיקה, והם מבקשים להעמיק בהבנת השורשים הדתיים העמוקים של הסכסוך כדי לא לייצר "שיח חירשים".

ג. איך מבינים את האחר

הצד השני מוגדר על ידי חלק כעם הפלסטיני ועל ידי חלק כאויב הערבי. ישנה גם הבנה כי עם זה מורכב מקבוצות שונות, המוגדרות בעיקר על ידי הגופים הפוליטיים שמייצגים אותו או שולטים בו (רשות פלסטינית, חמאס, ערבים פלסטינים אזרחי ישראל).

הקבוצה רואה בקיצוניות האסלאמית כבעיה מרכזית בפתרון הסכסוך. עבור חלק מהקבוצה קיצוניות זו מאפיינת את הצד השני ככלל, ועבור האחרים היא מדגישה את הצורך לדבר עם החלק המתון בצד השני. כך או כך, נראה שישנה חשיבות מסוימת, בין אם מוסרית ובין אם אסטרטגית, להכרת הנרטיב ונקודת המבט של האחר. עבור חלק מחברי הקבוצה האחר מובן כבעל מוטיבציות כלל אנושיות המשותפות לשני הצדדים – כמו שאיפה להגדרה עצמית לאומית, רווחה אישית, זכויות אדם ואזרח – בעוד אחרים מדגישים מוטיבציות בלתי מוסריות, או כאלה שאינן יכולות להתקבל על הצד היהודי-ישראלי – כמו שנאת יהודים, שאיפה לביטול הריבונות היהודית ואף הקיום היהודי בארץ, או שאיפה להחלת נורמות איסלאמיסטיות.

המפגש עם אנשי דת מוסלמים עורר תגובות מורכבות בקבוצה. מחד גיסא, בעקבות אירועי השבעה באוקטובר, קיים אצל רבים קושי ממשי לתת אמון ולשמוע מסרים מתונים, מחשש שמדובר ב"סיסמאות רכות" שנועדו להסתיר טקטיקות רדיקליות. מאידך גיסא, אצל אחרים הייתה גם פתיחות להבין שלא ניתן לצבוע ציבור שלם בצבע אחד, ושיש לחפש באסלאם מקורות להשראה כיצד לנהל חיים משותפים מתוך ראייה מפוכחת וריאלית.

ד. איפה הסכסוך פוגש אותנו

ברמה האישית והקבוצתית: בדיונים רבים, נראה שההתייחסות לסכסוך היא כאל בעיה שדורשת פתרון, על המשמעויות השונות שניתנות לכך – אם כמלחמה שיש לנצח ולהכריע בה ואם ככיבוש שצריך לסיים. המוטיבציות למצוא פתרון שונות בקרב חברי הקבוצה וכוללות: שאיפה לבטחון רב יותר, שאיפה ללגיטימציה בין לאומית, רצון לשמור על רוב יהודי במדינת ישראל, חשש מהמחיר המוסרי של המצב הנוכחי ודאגה לצביון מדינת ישראל כיום ובעתיד.

חלק מחברי הקבוצה חווים את הסכסוך כגורם המאיים באופן קיומי וישיר על ביטחונם ועל עתיד משפחתם בארץ. חברי הקבוצה מבטאים תחושת מועקה כבדה מכך שהסכסוך, ובהיעדרו של פתרון יציב, שואב את כל משאבי המדינה (הפיזיים והנפשיים), ומוביל לתחושות ייאוש הגורמות להגירה של אלפי צעירים ומשפחות מהציבור החילוני-ליברלי, שחשים שאין להם יותר עתיד בטוח כאן.

בין הסכסוך החיצוני לפנימי: בעוד שעמדות מנוגדות באופן חריף אודות הסכסוך החיצוני מפלגות גם את הקבוצה עצמה, ישנה גם האשמה של קבוצות אחרות בחברה היהודית-ישראלית שנתפסות כחסם בדרך לשיפור המצב ואף כמי שאחראיות בהתנהגות שלהן עד כה להידרדרות המצב. בקרב חלק מחברי הקבוצה, ישנה תחושה שהסכסוך מאיים על הערכים הליברליים והדמוקרטיים של המדינה, בעוד חלק אחר חושב שאי ההבנה של הסכסוך ושל הצד השני, והניסיון לפרש את הצד השני ואת מעשיו מנקודת מבט מערבית ליברלית שלא תואמת לאזור או לתפיסת העולם של האויב – הן אלו שמאיימת על הקיום של המדינה.

המפגשים העצימו את ההכרה כי הסכסוך החיצוני משמש כמאיץ הרסני לשסע הפנימי בישראל. הקבוצה מזהה כי הפילוג הגובר אל מול הציבור הדתי-לאומי נובע מתפיסות עולם מנוגדות ומהשתלטות, לתפיסתם, של ערכים משיחיים על מוקדי הכוח בחברה (כגון מערכת החינוך ומשרדי הממשלה). חלק מחברי הקבוצה חוששים שהמשך הסכסוך מנוצל כדי לשנות את צביונה של המדינה ולהשליט עליונות דתית-לאומנית, מה שמעמיק את תחושת הניכור והרצון להתנתק מצד האוכלוסייה הליברלית, בעוד שקולות אחרים בקבוצה אינם רואים בקנה אחד תחושת ניכור זו ומאמינים כי החילוניים צריכים לקבל ולהתחבר לצביונה היהודי של המדינה.

ה. היכולת לשאת השקפות עולם אחרות

המפגשים ההטרונגיים היוו מרחב מאתגר עבור יכולת הקבוצה לשאת שפות שאינן חלק מעולם המושגים הטבעי שלה. הקבוצה החילונית לומדת כי גם אם השפה התיאולוגית היא זרה או קשה להם, כדי לייצר חיבורים אמיתיים במזרח התיכון ראוי לתת לה מקום. לדוגמה, חלק מחברי הקבוצה הופתעו למצוא בצד החרדי בן-ברית פרגמטי המחזיק בגישה של ניהול סיכונים והעדפת החיים, לעומת התפיסה הטריטוריאלית של הציונות הדתית. במקביל, הקבוצה מתאמנת בסבלנות לקבל את האינדיבידואל ואת מורכבות עמדותיו האישיות, תוך הבנה שהפרטים אינם מייצגים קבוצה הומוגנית גם אם הם משתייכים למחנה רעיוני שונה, בדיוק כמו המצב בקבוצה החילונית עצמה.

ו. תמונות עתיד אפשריות

הקבוצה מדגישה חשיבה רציונלית בגישה למציאת פתרון, הכוללת הבחנה ברורה בין מטרות לאמצעים, ולמידה ממקרים אחרים בעולם. נראה שכל עתיד חיובי כולל הבטחת הבטחון של מדינת ישראל ואזרחיה, הבטחה של רוב יהודי במדינה, וקידום של לגיטימציה בין לאומית. עבור רבים, הדרך להגיע לשם כוללת הפרדה כלשהי בין שתי ישויות פוליטיות, תוך שמירה על רמות שונות של שליטה בטחונית ישראלית. לעומת זאת, ישנה עמדה הטוענת כי השמירה על שליטה ישראלית מלאה הכרחית, ולא מאפשרת הפרדה.

שאלה נוספת נוגעת לדרך להגשים את הפתרונות האלה, הנעה בין שימוש נרחב בכוח צבאי לבין קידום הסכמים. תנאי הכרחי להתקדמות לעתיד חיובי יותר הוא דה-רדיקליזציה. הדרישה לדו-רדיקליזציה של הצד השני

משותפת לרוב חברי הקבוצה, ועבור חלק מהקבוצה נדרשת גם דה-רדיקליזציה של הצד היהודי-ישראלי. גם לגבי הדרישה לבטחון וגם לגבי הדרישה לדה-רדיקליזציה, נשאלת שאלה לגבי סדר הפעולות הנכון – גם מבחינה מעשית וגם מבחינה מוסרית. האם הבטחון ושינוי העמדות הם תוצרים רצויים של תהליך ההידברות, או שמא אין להתחיל תהליך הדברות עם מי שמאיים על הבטחון ומחזיק בעמדות בלתי מקובלות?

כאמור לעיל, התעוררה בקבוצה ההבנה שכל עתיד יציב ובר-קיימא חייב לכלול אינטגרציה של ההנהגה הדתית והמסורתית לתוך שולחן הפתרונות. במקביל, חלק מהקבוצה דנה באפשרות של הפרדות או חלוקה לקנטונים, אף בתוך מדינת ישראל, אבל האמונה של הרבה מחברי הקבוצה היא שפתרון טמון דווקא בחיבור אזרחי וחיים משותפים. הקבוצה שואפת לתמונת עתיד שבה פתרונות ביניים דתיים ופרגמטיים יכולים לספק זמן ומרחב להרגעת הרוחות, גם אם אינם פותרים את הסכסוך באופן סופי ומיידי.

תקוות
מעשים
השבעה

תנ"ך

שמים את הסכסוך על השולחן

